

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Ковалю Геннадія Валерійовича
«Соціально-психологічні чинники волонтерської діяльності з допомоги
постраждалим від воєнного конфлікту» представлену на здобуття наукового
ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 – «Психологія»

Актуальність дисертаційного дослідження. Актуальність дослідження соціально-психологічних чинників волонтерської діяльності з допомоги постраждалим від воєнного конфлікту не викликає сьогодні жодних сумнівів. Це набуває особливої ваги в контексті як динамічних суспільно-політичних трансформацій вітчизняного суспільства, так й у світлі тих викликів, які постали перед ним у царинах національної безпеки та оборони. Указані процеси зумовлюють необхідність істотних змін в площині взаємодії інститутів держави та громадянського суспільства. Ураховуючи ту вагому роль, яку волонтерська спільнота дотепер відіграє у подоланні викликів відкритої невмотивованої агресії особливої наукової уваги заслуговує розкриття соціально-психологічних підвалини надання ними допомоги.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій. Тема дисертаційного дослідження Г. В. Ковалю є складовою науково-дослідних тем кафедри психології факультету соціальної педагогіки та психології Запорізького національного університету «Соціальна психологія організаційної культури» (номер держ. реєстрації 0111U007744) та «Психологічне забезпечення формування та розвитку соціальних суб'єктів» (номер держ. реєстрації 0114U05324). Тему дисертації затверджено на засіданні науково-технічної ради Запорізького національного університету (протокол №12 від 5.06.2019) та узгоджено бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології в Україні (протокол №4 від 25.06.2019).

Дисертаційне дослідження представляє собою оригінальну і змістовно завершену роботу, яка логічно чітко й лаконічно структурована, що свідчить про її високий кваліфікаційний рівень.

Мета, об'єкт і предмет дослідження, визначені у вступі дисертації, представляють собою систему взаємопов'язаних суджень та достатньою мірою відображають запропонований автором напрямок теоретико-методологічного аналізу піднятої в дослідженні проблематики та шляхів її емпіричної розробки. Поставлені завдання підпорядковані меті дослідження, виявляють чіткий та зрозумілий взаємозв'язок з нею та сприяють її досягненню. Проведений теоретико-методологічний аналіз виступає вагомою базою, що забезпечує розробку теми

дослідження та створює можливості для емпіричного вирішення дослідницьких завдань.

У першому розділі роботи «Теоретико-методологічні засади дослідження соціально-психологічних чинників волонтерської діяльності з допомоги постраждалим від воєнного конфлікту» дисертантом проведено змістовний аналіз соціально-психологічних аспектів таких явищ як волонтерство та суспільний рух, особливостей їх взаємозв'язку через виокремлення різних суб'єктів організації волонтерської діяльності, розкрито специфіку становлення поняття колективна суб'єктність в межах вітчизняної соціально-психологічної думки.

Здійснивши проблематизацію взаємозв'язків між основними поняттями – соціально-психологічні чинники, соціально-психологічний зв'язок, волонтерська діяльність, мотив діяльності, ідентичність та стилі ідентифікації – автор доходить обґрунтованого висновку щодо необхідності розведення змістовних навантажень терміну мотив у площинах загальної та соціально-психологічної інтерпретації, де мотив як соціально-психологічний чинник покликаний розкрити підвалини обумовлення колективної діяльності у площині її мотиваційного забезпечення через розкриття підвалів колективної суб'єктності, яка реалізується особистістю на рівні індивідуальної діяльності з надання допомоги. Дисертантом особливу увагу приділено аналізу можливостей узагальнення системи соціально-психологічних та психологічних чинників в одному понятті, через операціоналізацію якого створюється можливість дослідження їх комплексного впливу на специфіку соціально-психологічного обумовлення волонтерської діяльності.

У другому розділі «Теоретико-методичне забезпечення емпіричного дослідження соціально-психологічних чинників волонтерської діяльності з допомоги постраждалим від воєнного конфлікту» представлена формально-змістова структура емпіричного дослідження та розкриваються шляхи її змістовного наповнення параметрами ознак та методичним інструментарієм їх вимірювання. Обґрунтовується добір методичного інструментарію, описується програма емпіричного дослідження, що містить його основні етапи та характеристики вибірки.

Всі чотири етапи емпіричного дослідження сплановано й виконано з дотриманням вимог, які пред'являються до проведення наукової роботи. На підготовчому етапі розроблена чітка й узгоджена програма дослідження, добрані ґрунтовні емпіричні показники та параметри вимірювання волонтерської діяльності та її соціально-психологічних чинників, забезпечено відповідний методологічний інструментарій.

Особливої уваги заслуговує запропонована автором «Формально-змістова структура емпіричного дослідження спільності як соціально-психологічного

чинника волонтерської діяльності», яка дозволила дисертанту забезпечити взаємозв'язок між висхідними теоретико-методологічними настановами дослідження та їх операціоналізацією у емпіричному вимірі прояву через виокремлення релевантних вимірюваних ознаках та показників. Це, в свою чергу, дозволило забезпечити релевантне підґрунтя для інтерпретації отриманих емпіричним шляхом даних та результатів їх математико-статичної обробки.

На позитивну оцінку також заслуговує обсяг вибірки респондентів – 302 особи. Слід також відзначити змістовні характеристики, за якими розподілилася вибірка, такі як: вік респондентів, що охоплює достатньо широкий діапазон (від 17 до 80 років); місто проживання, що охоплює достатню кількість якісно відмінних типів поселення (понад 15-ть міст); статево-гендерний розподіл респондентів. Указані характеристики дозволили забезпечити ґрунтовність аналізу досліджуваного явища.

У третьому розділі «Аналіз результатів емпіричного дослідження соціально-психологічних чинників волонтерської діяльності з допомоги постраждалим від воєнного конфлікту» представлено результати емпіричного дослідження, здійснено кількісний та якісний аналіз досліджених змінних та параметрів. Визначено показники: усталених соціально-психологічних характеристик волонтерської діяльності; індивідуальних та культурних цінностей волонтерів; стилів ідентичності; структури індивідуальної ідентичності волонтера; психосемантичних характеристик образу «волонтери» та стильових аспектів ідентифікації з волонтерською спільнотою, характеристик вікової та гендерної приналежності особистості волонтера. Описано особливості взаємозв'язків досліджених змінних та їх показників через процедури кореляційного, факторного та дисперсійного аналізу.

В результаті ґрунтовного аналізу результатів емпіричного дослідження дисертантом виявлено специфіку обумовлення волонтерської діяльності системою соціально-психологічних та психологічних чинників через показники та параметри спільності. Підтверджено статистичну достовірність існування компонентної структури соціально-психологічних чинників, які відмінно проявляють себе на рівні реалізації індивідуальної діяльності з надання допомоги. Їх зміст полягає у специфіці взаємозв'язку між значеннями показників досліджених змінних – насамперед, індивідуальних ціннісно-мотиваційних тенденцій у специфіці їх взаємозв'язків з іншими дослідженими змінними та параметрами. Показано, що факторна структура виявлених чинників може бути узагальнена у межах низки компонент: «готовність до змін», «підприємства та турбота», «захист та збереження життя», «керівництво», «ідентифікація з волонтерською спільнотою», «саморозвиток та самовизначення», «емоційне виснаження» та «естетичне переживання дійсності». Таким чином, було доведено, що існує можливість

дослідження специфіки соціально-психологічного впливу на волонтерську діяльність через показники та ознаки спільності.

Окремо відмітимо, що було встановлено існування специфіки поєднаного впливу показників стилів ідентифікації та джерел осмисленості на цінності як психологічні чинники індивідуального рівня узагальнення. Ця обставина вірно інтерпретується дисертантом як перспективна тематика для подальшої розробки.

Наукова новизна та теоретичне значення отриманих результатів дисертації. Проведений аналіз даних дисертаційного дослідження показує, що вперше було розроблено емпіричну програму дослідження спільності через параметризацію її показників та ознак а саме: усталені соціально-психологічні характеристики волонтерської діяльності; індивідуальні та культурні цінності як загальні мотиваційні чинники волонтерської діяльності; індивідуальну структуру ідентичності волонтера та стильові аспекти ідентифікації як внутрішньо-суб'єктні процеси набуття спільності. Реалізація запропонованої програми дозволила вперше виявити специфіку обумовлення волонтерської діяльності системою соціально-психологічних та психологічних чинників та встановити специфіку спільності волонтерського руху в соціально-психологічному обумовленні волонтерської діяльності. А саме: підтвердити компонентну структуру соціально-психологічних чинників, які відмінно проявляють себе на рівні реалізації індивідуальної діяльності з надання допомоги та зміст яких полягає у специфіці взаємозв'язку між значеннями показників досліджених змінних (параметрів спільності). Тобто, дисертантом виявлено наявність специфіки взаємозв'язку індивідуальних ціннісно-мотиваційних тенденцій волонтера з усталеними характеристиками волонтерської діяльності, показниками стилів ідентичності, специфікою диференційованості окремих аспектів індивідуальної структури ідентичності волонтера, стильовими аспектами ідентифікації з психосемантичними характеристиками образу волонтерської спільноти.

Усі положення новизни, що виносяться на захист та висновки, зроблені у цій дисертації, зроблені автором самостійно.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості їх використання у навчальній, суспільній та громадській практиках та подальших наукових розвідках. Переконалися в цьому дозволяє, зокрема, надані дисертантом довідки про впровадження організаціями як державного так й громадянського сектору. Розроблені та представлені дисертантом рекомендації можуть бути корисними фахівцям з соціальної роботи та соціальної педагогіки, а також широкого спектру фахівцям з органів місцевого самоврядування та громадських організацій, які залучають волонтерську допомогу для вирішення завдань у широкому спектрі форм суспільного та громадянського життя. Викладачами ЗВО напрацьовані автором матеріали може бути використано для доповнення та

оновлення навчальних програм з курсів «Соціальна психологія», «Соціальна робота в громадах», та ін.

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, що опубліковані автором. Основні результати дослідження знаходять відображення у 11-ти одноосібних публікаціях автора та у 3-х публікаціях у співавторстві з науковим керівником. Зокрема, 12-ть публікацій у виданнях, що входять за переліком МОН до фахових видань України, в яких може здійснюватися публікація результатів наукових досліджень, при цьому 11-ть з яких у виданнях, що віднесено до категорії Б та 1-а до категорії А переліку. Окрім того, 2-ві публікації опубліковано у наукових видання інших держав, що входять до Європейського Союзу, 1-а з яких у виданні, публікації в якому індексується у науко метричній базі Web of science. Окремо слід звернути увагу, що за результатами дослідження також було опубліковано 9 тез доповідей на конференціях, що підтверджують достатню повноту апробації матеріалів дисертаційного дослідження у наукових доповідях та повідомленнях.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Під час процесу роботи над дисертацією нами не було виявлено порушень академічної доброчесності, а в тексті роботи наявні належним чином оформлені посилання при використанні теоретичних напрацювань та положень, що не належать автору. Такі висновки підтверджуються також результатами перевірки рукопису дисертаційного дослідження за допомогою автоматизованої системи оцінки на текстові збіги.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Зауважимо, що загалом високо оцінюючи проведену дисертантом роботу та представлені результати, все ж воліємо указати на окремі недоліки та висловити побажання, які носять рекомендаційний характер:

1. Потребує уточнення змісту операціоналізація конструкту «стилі ідентифікації», який розглядається автором як один із основних способів завдання специфіки набутої ідентичності. У теоретичній частині роботи переважно мова йде про характеристики образу, які суттєвим чином впливають на особливості набуття ідентичності (п. 1.3.), водночас, для операціоналізації конструкту автор застосовує параметри методики «Семантичний диференціал Ч. Осгуда» (п. 2.2. та 2.3.). Крім того, в емпіричній частині отримано цікавий факт, з якого дисертантом робиться висновок: «що окремі характеристики образу (психосемантичні характеристики) мають безпосередню причетність до впливу на ціннісно-мотиваційні тенденції надання волонтерської допомоги як психологічного чинника індивідуальної активності» (стор. 184). Хотілося б уточнити, чи вважає автор зміст термінів «змістовні характеристики образу» та «психосемантичні характеристики образу» тотожними?

2. Автор вірно вказує, що вирізнення волонтерської діяльності від інших видів просоціальної активності відбувається за параметрами ознак допомоги як такої, а не за рахунок специфікації характерних ознак саме волонтерської допомоги (стор. 78-79). Разом з тим, ця слушна думка не знаходить своєї реалізації в емпіричній програмі дослідження. На нашу думку, емпірична структура дослідження лише виграла б від того, якби до неї були додані операціоналізовані показники власне волонтерської допомоги.

3. Практична значимість роботи лише виграла б, якби здобувач наукового ступеню не лише вказав на перспективні напрями подальшої наукової розробки порушеної в дослідженні проблематики, але й представив би окрему наукову програму такого дослідження.

4. Дисертаційне дослідження є закінченим, змістовно упорядкованим і лаконічно структурованим, водночас текст не позбавлений мовленнєвої неточності, що потребує корегування відповідно до сучасних норм українського правопису.

Втім, висловлені зауваги та побажання не знижують загалом позитивної оцінки дисертаційного дослідження, підстави якої були обґрунтовано вище. Кваліфікаційна робота є цілісною та завершеною науковою працею та має наукову та теоретичну значимість.

Загальний висновок

Отже, дисертаційна робота Ковалю Геннадія Валерійовича «Соціально-психологічні чинники волонтерської діяльності з допомоги постраждалим від воєнного конфлікту» відповідає спеціальності 053 «Психологія» та вимогам передбаченим п. 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 зі змінами), що висувуються до дисертацій, представлених на здобуття ступеня доктор філософії, а її автор Коваль Геннадій Валерійович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктор філософії за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

Доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Ю. М. Швалб

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЄ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
КАРАУЛЬНА Н. В.
05.06.2025